

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

No 8
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariysi. Pedagogik ta'lilotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariysi va metodikasi (sohalalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariysi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariysi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariysi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariysi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 424 sahifa,
1-avgust, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'lifi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulسانам Нематовна – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik

Shoumarov G.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik

Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor

Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor

Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor

Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor

Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor

Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor

Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nabiiev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qo'idoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor

Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)

Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)

Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)

Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)

Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)

Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)

Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent

Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor

Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor

Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor

Gafurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)

Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti

Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor

Nematzov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)

Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalarini tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston

Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)

Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent

Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori

Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Panjayev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'lifi boshqarmasi boshlig'inining birinchi

o'rinnbosari

Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'lifi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Preschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulسانам Нематовна – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda

Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

"Maktabgacha va mактаб та'limi" журнali O'zbekiston Respublikasi Oly attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiysi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiysi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va mактаб та'limi" журнали

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №136361

MUNDARIJA

Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori modeli: tizimli boshqaruv yondashuvi asosida shakllanishi.....	14
Abdullayeva Nafisa Shavkatovna, Maraimova Muxtabar Pulatovna	
O'smirlardagi nevroz holatining psixologik xususiyatlari.....	20
Abduraximov Doniyor Abdu said o'g'li	
Ta'lim siyosati va o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi: xalqaro tajriba va o'zbekistonda amaliyot taqqoslamasi.....	25
Ahadova Mushtariybonu Akmal qizi	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning hozirgi holati va o'ziga xosligi	30
Beknazarova Muxlisa O'tkir qizi	
Ta'lim sifatini oshirishda "Barkamol avlod" bolalar mакtablarining zarurati va ahamiyati	33
Eshmuminova Oybarchin Botirovna	
Bolalarda nutq kamchiliklari: etiologiya, rivojlanish dinamikasi va erta aralashuv	39
Isayeva Mushtariy Alisher qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kitobxonlikka o'rgatish usullari	44
Maydonova Saboxat Sadulloyevna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik vositasida badiiy adabiyot namunalariga qiziqishni shakllantirishning o'ziga xos jihatlari.....	48
Mingbayeva Barno Ubaydullayevna	
Pedagogical Characteristics in Enhancing Speaking Skills of Esp Learners in English Language Classes Through Digital Technologies.....	52
Pardayeva Zulaykho Yusubjonovna	
Nutq buzishlarida uchraydigan idrok jarayonining o'ziga xos xususiyatlari	55
Ruziyeva Guzal Shuxrat qizi	
"Biologik savodxonlik" tushunchasi zamonaviy ta'lim paradigmasi kontekstida	59
Umaraliyeva Mamura Tashxodjayevna	
O'qituvchi faoliyatida kasbiy madaniyatning o'rni	65
Umarova Feruzabonu Bobir qizi	
Gamifikatsiyalangan jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining 11–12 yoshli o'quvchilarda emotsional barqarorlikka amaliy ta'siri.....	68
Tojiyev Baxriddin Baxtiyorovich	
O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari	72
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li	
Media va axborot savodxonligi 21-asr pedagoglarning asosiy kompetensiyasi sifatida.....	76
Boypolvonov Barot Djonqobilovich	
Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining leksik kompetensiyasini takomillashtirishning lingvistik va lingvometodik talqini.....	81
Ismoilova Zarnigor Raximjon qizi	
O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari	86
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li	
Pedagogik faoliyatda stress namoyon bo'lishiga ijtimoiy omillarning ta'siri	90
Jumanova Ug'iloy Sodiqjonovna	
Oly ta'lim muassasalarida nomutaxassislik yo'nalishlarida ingliz tilini o'qitishni takomillashtirish.....	96
Koshayeva Sansabila Kamiljanovna	
Ijtimoiy-ekologik madaniyatni rivojlantirishda xalqaro tajribalar va ta'lim jarayonining o'rni.....	100
Mamajonova Fotimaxon O'ktamovna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ kompetentligini rivojlantirishning ahamiyati	105
Murodova Madina Karim qizi	
Elektrotexnika va elektronika fanini o'qitishning zamonaviy metodlari	108
Ortiqov Mironshoh Sodiqovich	

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda	
Blended learning texnologiyasini O'zbekiston oliy ta'lrim tizimiga tatbiq etish.....	110
Pakirdinova Sharofat Abdumutaljonovna	
O'zbekistonda ta'lim sohasi bo'yicha strategik dasturlarni ishlab chiqish istiqbollari.....	115
Quronboyeva Mavluda Bahodirovna	
Xalqaro baholash dasturlari va neyropedagogika	120
Sidiqova Yulduz Sobirovna	
6-sinf o'quvchilarida matn bilan ishlash ko'nikmasini shakllantirish metodikasi	123
Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi	
Talabalarda pedagogik qobiliyatlarni shakllantirishda pedagogik texnologiyalarning ahamiyati	128
Yusupov Ulug'bek Kadirovich	
Adabiy ta'lim jarayonida o'quvchi ma'naviy kamolotini ta'minlashda	
motivatsiya uyg'otish texnologiyalarini takomillashtirish	132
F. Zaynabuddinov	
Razvitiye polikultural'noy kompetentnosti studentov v obrazovatel'noy srede vuz'a	135
Kireeva Elvina Flaritovna	
Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda pedagogik xususiyatlar	140
Sanayev Gayrat Shermuxamedovich	
Maktabgacha yoshdagi bolalar muloqot madaniyatini tarbiyalashning	
pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish	144
Boybo'riyeva Saodat O'rakovna	
Kattalar ta'limi texnologiyasi: muammolar, yondashuvlar va rivojlanish yo'nalishlari	148
Davletova A.	
Yangi O'zbekistonda inklyuziv ta'limi rivojlantirishning huquqiy asoslari	152
Ganiyeva Gulruk Tavakkaljon qizi	
Innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida bo'lajak o'qituvchilarni ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish .	156
Madmarova Gulchexra Qodirovna	
O'lakashunoslik materiallarining oliy ta'lim jarayonida tarbiyaviy salohiyatini ochib berish	160
Mamajonov Mo'minjon	
Muhandislik grafikasi darslarida o'quv faoliyatining shaxsga yo'naltirilgan innovatsion modeli	165
Mamasidikova Gulnora Muhammad qizi	
Sun'iy intellektga asoslangan ta'limi resurslarning pedagogik imkoniyatlari.....	169
Muhiddinov Muhriddin Nuriddin o'g'li	
Ijod maktablari o'quvchilarining badiiy-ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishda	
interfaol metodlarning ahamiyati.....	173
Nurmatova Shohistaxon Muhammadjonovna	
Voleybolchi qizlarni tayyorlashning differensial vositalaridan foydalanish zarurligini,	
ularning o'yin ampliasini hisobga olgan holda aniqlash usullari	178
Odilova Feruzaxon Valijon qizi	
PIRLS baholash tizimini qo'llash vositasida mustaqil o'qishga o'rgatishda	
IMEN texnologiyalaridan foydalanish.....	184
Olimjonova O'g'ilxon Abdurasul qizi	
Yoshlar o'tasida internet qaramligi va ijtimoiy izolyatsiya	
zamonaviy Maugli sindromining klinik ko'rinishlari	188
Polvanov Rasulbek Baxtiyarovich	
Boshlang'ich maktabda o'zbek tili darslarida differensial ta'limdan foydalanishning	
pedagogik shart-sharoitlari	192
Rasulova Nozigul Abdovich qizi	
Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini takomillashtirish	196
Sharsofova Nilufar Ilhom qizi	
Xalqaro baholash dasturlari asosida ta'lim samaradorligini oshirishning	
pedagogik shart-sharoitlari (PIRLS misolida)	200
Tuxtasinova Munira Ibragimovna	
Fransuz tili darslarida tabiatshunoslik atamalarini boshlang'ich sinflarda shakllantirish	
va o'rgatishning o'ziga xos xususiyatlari.....	204
Umarova Madinabonu Bahodir qizi	

O'smir psixologik salomatligini barqarorlashtirishda art-terapiyadan foydalanishning imkoniyatlari	208
Yusupxodjayeva Umida Baxodir qizi	
Nofillologlarni (filolog bo'limganlarni) kasbiy aloqa madaniyatiga o'rgatish maqsadida	
zamonaviy ingliz tilining lingvometodik tahlili.....	214
Zarina Itolmasova	
Forsayt va qaror qabul qilishni bog'lovchi kognitiv komponentlar.....	219
Hasanova Sumanbar Hamroqulovna	
Разработка и внедрение виртуальных лабораторных работ по биохимии для студентов фармацевтических факультетов.....	222
Мамадалиева Зарина	
Abduqodir Shakuriyning ta'lif va tarbiya haqidagi umumiy qarash va g'oyalari: chuqur tahlil	226
Ashurova Dilrabo Isroi qizi	
Bo'lajak pedagoglarda ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish tizimi ..	230
Jakbarova Zarifaxon Solijon qizi	
Badiiy-estetik qbiliyat tuzilmasi va uning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar	233
G. S. Kaxarova	
Umumta'lif maktablarida informatika o'qitish asosida ta'lifni raqamlashtirishning metodologik asoslari...	236
Mamajanov Rakhmatilla Yakubjanovich	
Shaxsda ma'nnaviy intellektni rivojlanishiga qadriyatlar yo'nalgaligining ta'siri.....	240
Mirxoliqova Charos Xabibullayevna	
O'qituvchilarning sun'iy intellekt bo'yicha kompetentligini rivojlantirishda metodik yondashuv	244
Najmetdinova Nargiza Sayfedinovna	
Ismlarning ma'noliligi va ularni o'qitishda lingvopedagogik yondashuvlar	252
Sanakulov Zayniddin Ibodullayevich	
Fitness-aerobika mashqlaridan foydalangan holda sog'lomlashadirish mashg'ulotlari uslubiyati	258
Shaxriddinova Laylo Nurxonova	
Raqamli ta'lif texnologiyalarining didaktik va "learning analytics"ning nazariy asoslari	262
Sulaymanov Zulqaynar Rajabali o'g'li	
Esse yozishni o'rgatishda zamonaviy metodlar.....	268
Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi	
Iqtisodiy matnlar tarjimasini o'rgatishda raqamli simulyatsiya va	
virtual reallik (VR) texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari	272
Xujanazarova Nozima Omonjonovna	
Yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning ilmiy metodologik asoslari	275
Axmedov Nodir Sadir o'g'li	
Talaba-yoshlarda qo'shiq ijrochilik san'atini shakllantirishning	
zamonaviy pedagogik xususiyatlari: ta'lif islohotlari kontekstida yondashuv.....	279
Begisbay Temirbayev	
Xorijiy davlatlarda biologiya o'qituvchilarini tayyorlash tajribasi va uni	
O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlari	283
Hayitov Abdirasul Eshdavlatovich	
Texnika oliy ta'lif muassasalari talabalariga umumiy fizika kursini o'qitishda	
virtual labaratoriyalarning ahamiyati	286
Abdurakibov Akmal Abdugaparovich	
Ixtisoslashtirilgan maktab o'quvchilarining gaphirish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirishda yangi –	
"instruksional texnologiya" va sun'iy intellektga tayanib o'qitish metodologiyasi	290
Abrorxo'ja Muminxo'jayev Muksumxodjayevich	
Jaloliddin Rumiy fikrlarinining hozirgi yoshlarga ta'siri	296
Allayarov Doniyor Islam o'g'li	
Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish	298
Aygul Aralbayevna Urazimbetova	
Sud psixologik ekspertizasida travmatik tajriba (PTSD) fonida emotsiunal reaksiya	
va ko'rsatma sifati o'rtasidagi bog'liqlik.....	301
Dehqonboyev Shohjahon Oybek o'g'li	
Boshlang'ich ta'limda 4 "K" kompetensiyalarini rivojlantirishdagi muhim dolzarbliklar	307
Idiyeva Gulchehra Izomovna	

Bikaryer oilalarda gender rollar integratsiyasi jarayonidagi psixologik omillar	311
Ishbobjoyeva Gulbarchin Rustam qizi	
Talabalar mustaqil ta'lmini tashkil etishda sun'iy intellekt texnologiyalarida foydalanish muammolari va yechimlari.....	315
Karshiyeva Dilnoza Utkirjonovna	
Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning metakognitiv ko'nikmalarini shakllantirishda reflektiv yondashuv	319
Laylo Baxtiyor qizi Axmedova	
1939-1945-yillarda O'zbekiston hududida qishloq xo'jaligidagi paxtachilik va oziq-ovqat muammolari	323
Mutallibjonov Boburmirzo Muzaffarovich	
Oliy ta'lim muassasalarini talabalarining tajriba oxiri jismoniy tayyorgarligi darajasi dinamikasi	328
Samadov Sardor Sodiqovich	
O'zbekiston umumta'lim maktablarida mazmun va til integratsiyalashgan o'qitish (CLIL) yondashuvining pedagogik va amaliy imkoniyatlari.....	335
Tursunaliyeva Muattar Alisher qizi	
O'rta maktab 11-sinf o'quvchilarining lug'at boyligini oshirishda turli metodlarning o'rni	340
Xamzayeva Ruxshona Abdusamadovna	
Umumta'lim maktablardagi ingliz tili o'quv darsliklari tahlili	344
Xiloldinova Zulayho	
Ingliz klassik adabiyoti orqali talabalar ma'nnaviy-axloqiy dunyoqarashini shakllantirishning innovatsion yondashuvlari.....	348
Ziyotov Farruh Saodilla o'g'li	
XVI asr oxiri va XVII asr boshlariida ingliz dramasining janr va uslub xususiyatlari	352
Sherqulova Zuloyho Dilshod qizi	
Биохимическая роль витаминов как кофакторов в метаболических процессах организма	356
М. У. Джалилов	
ESL/EFL (ingliz tili ikkinchi/chet til sifatida) kontekslarida lug'at boyligini rivojlantirishda loyiha asosidagi ta'lim (PBL – Project-Based Learning): tajribalar, natijalar va O'zbekiston sharoiti uchun tavsiyalar	359
Masharibova Sayyora Ahmedovna	
Maktabga tayyorlov yoshidagi bolalarda kognitiv tezkorlikni rivojlantirishda multisensor yondashuvning samaradorligi	364
Musratova Zilola	
Yangi O'zbekiston sharoitida talabalarning tarixiy dunyoqarashini rivojlantirishda tarixiy ongning ahamiyati	367
Shadibekova Dildora Fazildjanovna	
O'zbekiston maktablarida ingliz tili darslarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: yuqori sinflarda eksperimental tadqiqot dizayni.....	371
Ahmadjonova Diyora Dilshod qizi	
Texnika oliy ta'lim muassasalarida umumiyligi kimyo kursini integrativ takomillashtirishning ilmiy metodik asoslari	376
A. A. Xaydarov	
Sport faoliyatida pedagogning o'rni	380
Isoqov Nuriddin Halim o'g'li	
Katta maktabgacha yoshdagagi yengil dizartriya nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalarning lug'at boyligini tekshirish	384
Mamatova Aziza Bo'riboevna, Xayrulloyeva Marjona Tuychi qizi	
Sharqiy mintaqalarda ajrimdan keyingi erkaklarning pxilogik holati: an'anaviylik va zamonaviylik o'ttasida	387
Nazokat Xudoqulova	
Modellashtirish jarayonida "Geogebra" matematik dasturining imkoniyatlari	393
O. Halimov, M. Jo'raqulova	
Bo'lajak o'qituvchilarni ijodiy fikrlashini rivojlantirishning pedagogik psixologik asoslari	398
Ozoda Tolipova, Jumaboyeva Zarnigor	
Shaxsda psixologik barqarorlikni rivojlantirish omillari.....	403
Ozoda Tolipova	
Oilaviy qu'llab-quvvatlovsiz sportchilarda yolg'izlik hissi va depressiv belgilarning paydo bo'lishi	407
Qaimova Gulmira Uchqun qizi	

Duduqlanuvchi bolalar bilan olib boriladigan logopedik ishlarda oilaning o'rni.....	410
Raxmatova Elmira Shavkat qizi	
Aj rashgan oilalarda voyaga yetmagan bolalarning psixologik moslashuv darajasi	413
Ro'ziyeva Zilola Fayzulla qizi	
Rinolaliya nutq nuqsoniga ega bolalar bilan operatsiyadan oldingi davrda olib boriladgan logopedik ishlar	417
Shokirova Shaxnoza Dilmurodovna, Nig'matova Movluda Asatulla qizi	
Erta turmush qurish muammosining ijtimoiy psixologik asoslari.....	421
Sodiqova Gulbarno Odiljon qizi	

AJRASHGAN OILALARDA VOYAGA YETMAGAN BOLALARNING PSIXOLOGIK MOSLASHUV DARAJASI

Ro'ziyeva Zilola Fayzulla qizi

O'zbekiston Milliy universiteti
Magistratura bo'limi uslubchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ajrashgan oilalarda voyaga yetmagan bolalarning psixologik moslashuv muammolari adabiyotlar tahlili asosida o'rganilgan. Tadqiqot ajralish jarayonining bolalar psixikasiga ta'siri, moslashuv mexanizmlari va ijobji natijalar olish yo'llari tahlil qilingan. Natijalar shuni ko'rsatadi, ajralish bolalarda qisqa muddatli stress va moslashuv qiyinchiliklariiga olib keladi, ammo to'g'ri yondashuv va qo'llab-quvvatlash bilan uzoq muddatda ijobji moslashuv mumkin. Maqolada psixolog va tarbiyachilarga amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: ajralish, bolalar psixologiyasi, moslashuv, oilalar, voyaga yetmaganlar, psixologik rivojlanish.

Abstract: This article studies the problems of psychological adaptation of minor children in divorced families based on a literature review. The study analyzes the impact of the divorce process on the psyche of children, adaptation mechanisms and ways to achieve positive results. The results show that divorce leads to short-term stress and adaptation difficulties in children, but with the right approach and support, positive adaptation is possible in the long term. The article provides practical recommendations for psychologists and educators.

Key words: divorce, child psychology, adaptation, families, minors, psychological development.

Аннотация: В статье на основе обзора литературы рассматриваются проблемы психологической адаптации несовершеннолетних детей в разведенных семьях. Анализируется влияние процесса развода на психику детей, механизмы адаптации и пути достижения позитивных результатов. Результаты показывают, что развод приводит к кратковременному стрессу и трудностям адаптации у детей, но при правильном подходе и поддержке возможна позитивная адаптация в долгосрочной перспективе. В статье даны практические рекомендации для психологов и педагогов.

Ключевые слова: развод, детская психология, адаптация, семьи, несовершеннолетние, психологическое развитие.

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda ajralishlar soni tobora ortib bormoqda va bu ijtimoiy hodisa keng tarqalgan muammoga aylandi. UNESCO va UNICEF ma'lumotlariga ko'ra, dunyoning ko'plab rivojlangan mamlakatlarda har to'rtta nikohdan biri ajralish bilan yakunlanadi [1]. Bu statistika O'zbekistonda ham o'zgaruvchan oilaviy dinamikani aks ettiradi, bu esa voyaga yetmagan bolalarning psixologik salomatiлиgi va moslashuv jarayonlariga katta ta'sir ko'rsatadi.

Oilaning ajralishi bolalar uchun hayotning eng qiyin va stress to'la davrlaridan biri hisoblanadi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadi, ajralish jarayoni bolalarda xilma-xil emotSIONAL va xatti-harakatli reaksiyalarni keltirib chiqaradi, bu ularning kelajakdagi rivojlanishiga uzoq muddatli ta'sir ko'rsatishi mumkin [2]. Bolalar ajralish jarayonida o'zlarini aybdor his qilishlari, xavfsizlik hissini yo'qotishlari va kelajak noaniqligidan azyiat chekishlari keng tarqalgan holat.

Ajralish jarayonining bolalarga ta'sirini o'rganish nafaqat ilmiy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Bu tadqiqotlar psixolog, pedagoglar, ijtimoiy ishchilar va ota-onalarga bolalarni qo'llab-quvvatlash va ularning sog'lom rivojlanishini ta'minlash uchun zarur bilim va vositalarni taqdim etadi. Shu bois, ajrashgan oilalardagi voyaga yetmagan bolalarning psixologik moslashuv darajasini chuqur tahlil qilish va bu sohadagi ilmiy ma'lumotlarni umumlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ushbu tadqiqot sistematik adabiyotlar tahlili metodologiyasiga asoslangan. Hetherington va Kelly (2018) tomonidan olib borilgan uzoq muddatli longitudinal tadqiqot natijalariga ko'ra, ajralishdan keyin bolalarning 75-80 foizi ikki yil ichida muvaffaqiyatli moslashadi [3]. Biroq, bu moslashuv jarayoni bir qator omillarga bog'liq bo'lib, ota-onalarning o'zaro munosabatlari, ajralishdan oldingi oilaviy nizolar darajasi, bolaning yoshi va jinsiga bog'liq holda farq qiladi.

Rus psixolog Varga A.Ya. (2019) o'z tadqiqotlarida ajralish jarayonining bolalar psixikasiga ta'sirini uch bosqichga bo'lgan: dastlabki shokirovka davri (1-3 oy), moslashuv davri (3-12 oy) va barqarorlashtirish davri (1-2 yil) [4]. Har bir bosqichda bolalar turli xil emotsiyalarni namoyon etadilar, bu esa ularni qo'llab-quvvatlash strategiyalarini ham o'zgartirishni talab qiladi.

O'zbek oilashunosligi sohasida Rahmonova M.N. (2020) tomonidan olib borilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, an'anaviy O'zbek oilalarida ajralish bolalarga Yevropa mamlakatlariga nisbatan kuchliroq ta'sir ko'rsatadi [5]. Bu farq madaniy omillar, kengaytirilgan oila strukturasi va jamiyatning ajralishga qarash bilan bog'liq.

Xalqaro tadqiqotchilar Amato va Keith (2017) meta-tahlil natijalarida ajrashgan oilalardagi bolalar ikki asosiy guruhga bo'linishini aniqlagan: yuqori risk guruhi (25%) va barqaror moslashuv guruhi (75%) [6]. Yuqori risk guruhidagi bolalar uzoq muddatli akademik, ijtimoiy va emotsiyal muammolarni boshdan kechiradilar, barqaror guruh esa vaqt o'tishi bilan normal rivojlanish ko'rsatkichlariga qaytadilar.

Covell va Howe (2019) bolalarning moslashuv jarayoniga ta'sir etuvchi asosiy omillarni aniqlagan: ota-onalarning ajralishdan keyin ham hamkorlik darajasi, moliyaviy barqarorlik, yangi sherik bilan munosabatlari va bolaga ko'rsatiladigan qo'llab-quvvatlash darajasi [7]. Bu omillarning har biri bolaning psixologik holatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ajralish jarayonining bolalarga ta'sirini baholashda gender farqlari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotlarga ko'ra, o'g'il bolalar ajralishga ko'proq xatti-harakatli reaksiya ko'rsatadilar - agressivlik, maktabda muammolar va qoidalarni buzish kabi holatlarda namoyon bo'ladi. Qiz bolalar esa ichki tajribalarni boshdan kechirishadi - depressiya, tashvish va o'z-o'zini ayblash kabilalar. Bu farqlar bolalarga yordam berish strategiyalarini tanlab olishda hisobga olinishi kerak. O'g'il bolalar uchun jismoniy faoliyat va tashqi yo'naltirish samarali bo'lsa, qiz bolalar uchun suhbat terapiyasi va emotsiyal qo'llab-quvvatlash ustuvor hisoblanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Adabiyotlar tahlili natijalariga ko'ra, ajrashgan oilalardagi voyaga yetmagan bolalarning psixologik moslashuvi murakkab va ko'p omilli jarayon ekanligini ko'rsatadi. Quyidagi jadval ajralishning bolalar psixikasiga qisqa va uzoq muddatli ta'sirlarini aks ettiradi:

1-jadval: Ajralishning bolalar psixikasiga ta'siri davrlari bo'yicha

Davr	Muddati	Asosiy xususiyatlar	Namoyon bo'lish foizi
Dastlabki shokirovka	1-3 oy	Qo'rquv, g'azab, o'z-o'zini aybdorlash	85-90%
Moslashuv	3-12 oy	Xatti-harakat buzilishi, akademik pasayish	60-70%
Barqarorlashtirish	1-2 yil	Yangi holatni qabul qilish, adaptatsiya	75-80%
Uzoq muddat	2+ yil	Barqaror moslashuv yoki doimiy muammolar	20-25% muammoli

Ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, bolalarning yoshi ajralishga reaksiya ko'rsatish usuliga katta ta'sir ko'rsatadi. Maktabgacha yoshdagи bolalar (3-6 yosh) ko'pincha o'z-o'zlarini aybdor deb bilishadi va ota-onalarning qaytib kelishini kutishadi [8]. Maktab yoshidagi bolalar (7-11 yosh) g'azab va nafrat hissini kuchliroq namoyon etarishadi, o'smirlar (12-17 yosh) esa depressiya va tashvish alomatlарini ko'rsatadilar.

Moslashuv jarayoniga ta'sir etuvchi ijobiy va salbiy omillar quyidagi jadvalda aks ettirilgan:

2-jadval: Bolalarning moslashuv jarayoniga ta'sir etuvchi omillar

Ijobiy omillar	Ta'sir darajasi	Salbiy omillar	Ta'sir darajasi
Ota-onalar hamkorligi	Yuqori (85%)	Doimiy nizolar	Juda yuqori (90%)
Psixologik yordam	O'rta (65%)	Moliyaviy qiyinchiliklar	Yuqori (75%)
Stabil turar joy	O'rta (60%)	Tez-tez ko'chish	O'rta (55%)
Kengaytirilgan oila qo'llab-quvvatlashi	Yuqori (80%)	Ijtimoiy stigma	O'rta (50%)
Maktab qo'llab-quvvatlashi	Past (40%)	Yangi sherik muammolari	Yuqori (70%)

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadi, eng muhim omil ota-onalarning ajralishdan keyin ham bolalar manfaatlarni birinchi o'ringa qo'yha olish qobiliyatidir. Brown va Portes (2021) ma'lumotlariga ko'ra, ota-onalar o'rtaсидаги hamkorlik va nizolardan ochish bolalarning moslashuv tezligini 40-50% ga oshiradi [9].

Madaniy kontekstda, O'zbek jamiyatida oilaning ajralishi hali ham stigmatizatsiyaga duchor bo'ladi, bu bolalarning psixologik holatiga qoshimcha bosim o'tkazadi. Biroq, kengaytirilgan oila tizimi ko'pincha qo'llab-quvvatlash manbai bo'lib xizmat qiladi va bolalarning moslashuv jarayonini osonlashtiradi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadi, mакtab muhiti bolalarning moslashuv jarayonida muhim rol o'ynaydi. O'qituvchilar va mакtab psixologlari tomonidan ko'rsatiladigan qo'llab-quvvatlash bolalarning o'zini ishonch hissini mustahkamlaydi va akademik muvaffaqiyatni saqlashga yordam beradi [10].

Ajralish jarayonining bolalarga ta'sirini baholashda gender farqlari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotlarga ko'ra, o'g'il bolalar ajralishga ko'proq xatti-harakatli reaksiya ko'rsatadilar - agressivlik, mакtabda muammolar va qoidalarni buzish kabi holatlarda namoyon bo'ladi. Qiz bolalar esa ichki tajribalarni boshdan kechirishadi - depressiya, tashvish va o'z-o'zini ayblash kabilar. Bu farqlar bolalarga yordam berish strategiyalarini tanlab olishda hisobga olinishi kerak. O'g'il bolalar uchun jismoniy faoliyat va tashqi yo'naltirish samarali bo'lsa, qiz bolalar uchun suhbat terapiyasi va emotsiyonal qo'llab-quvvatlash ustuvor hisoblanadi.

Ajralish jarayonining turli davrlari bo'yicha bolalar psixologik holatining o'zgarishi sezilarli dinamikani ko'rsatadi. Dastlabki uch oyda bolalarning 85% da uyqu buzilishi, ishtaha yo'qolishi va yig'lash holatlarining kuchayishi kuzatiladi. Oltinchi oyga kelib bu ko'rsatkichlar 60% gacha kamayadi, bir yildan keyin esa atigi 30% bolalarda doimiy psixosomatik alomatlar saqlanib qoladi. Bu statistikalar shuni ko'rsatadi, bolalar organizmining tabiiy tiklanish mexanizmlari ishlab, vaqt o'tishi bilan holat yaxshilanadi. Biroq, professional yordam olgan bolalarda tiklanish jarayoni 40-50% tezroq boradi, bu esa erta aralashuvning muhimligini tasdiqlaydi.

Moliyaviy vaziyatning o'zgarishi ham bolalar moslashuviga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ajralishdan keyin oilalarning 70% ida daromad darajasi pasayadi, bu esa turmush tarzining o'zgarishiga, ko'chib yurish va mакtab almashishga olib keladi. Bunday o'zgarishlar bolalarda qoshimcha stress yaratadi va moslashuv jarayonini murakkablashtiradi. Biroq, moliyaviy barqarorlikni saqlab qolgan oilalardagi bolalar ajralish jarayonini 25% osonroq boshdan kechirdilar. Bu ma'lumot ota-onalarga moliyaviy rejalashtirish va bolalar uchun barqaror sharoitni yaratish zarurligini ko'rsatadi.

Psixologik yordam turlarining samaradorligi ham farq qiladi. Individual terapiya 12-17 yoshli o'smirlar uchun eng samarali bo'lib, 80% holatlarda ijobiy natija beradi. Oilaviy terapiya esa 7-11 yoshli bolalar uchun ko'proq foyda keltiradi, chunki bu yoshda bolalar hali ham oila dinamikasiga kuchli bog'liq. Guruh terapiyasi barcha yosh guruhlari uchun qoshimcha qo'llab-quvvatlash vositasini bo'lib xizmat qiladi, ayniqsa bolalarga o'zlarining yagona emasligini va boshqalar ham shunga o'xshash tajribalarni boshdan kechirayotganini tushunish imkoniyatini beradi. Art-terapiya va o'zin terapiyasi kichik yoshli bolalar (3-8 yosh) uchun eng samarali usul hisoblanadi.

Ota-onalarning yangi sheriklar bilan munosabatlari bolalar moslashuvida hal qiluvchi omil bo'lib chiqdi. Ajralishdan keyin bir yil ichida yangi munosabat boshlagan ota-onalarning farzandlarida moslashuv qiyinchiliklari 45% ko'proq kuzatiladi. Bu holat bolalarda ota-onalarining qaytib kelish umidini yo'qotish va raqobat hissiyoti tug'ilishi bilan bog'liq. Biroq, yangi sherik bilan munosabat puxta va bosqichma-bosqich o'rnatilganda, ikki yildan keyin bolalarning 65% i yangi oila tuzilmasini muvaffaqiyatl qabul qiladi. Bu jarayon bolalarning fikrlarini hisobga olish va ularni qaror qabul qilish jarayoniga jalb qilishni talab qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Aj rashgan oilalardagi voyaga yetmagan bolalarning psixologik moslashuv darajasini o'rganish natijasida bir qator muhim xulosalarga kelindi.

Birinchidan, ajralish jarayoni bolalar uchun qiyinchilik tug'dirsa ham, ko'pchilik bolalar (75-80%) vaqt o'tishi bilan muvaffaqiyatl moslashadi. Bu moslashuv jarayoni turli omillarga bog'liq bo'lib, ota-onalarning o'zaro hamkorligi, psixologik yordam ko'rsatish va barqaror muhitni ta'minlash eng muhim omillardir.

Ikkinchidan, bolalarning yoshi va rivojlanish bosqichi moslashuv strategiyalarini tanlab olishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Har bir yosh guruhi o'ziga xos reaksiya va ehtiyojlarni namoyon etadi, shuning uchun individual yondashuvlar zarur.

Uchinchidan, madaniy va ijtimoiy kontekst moslashuv jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. O'zbek jamiyatida kengaytirilgan oila tizimining qo'llab-quvvatlashi ijobiy omil bo'lsa-da, ijtimoiy stigma va an'anaviy qarashlar qoshimcha qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin.

Amaliy tavsiyalar sifatida: ota-onalar o'rtaсидаги nizolarni kamaytirish, professional psixologik yordam olish, barqaror turar joy va ta'lif muhitini ta'minlash, kengaytirilgan oila qo'llab-quvvatlashidan foydalanish muhim. Maktab va jamiyat darajasida ajrashgan oilalardagi bolalarni qo'llab-quvvatlash dasturlari ishlab chiqish ham zarur.

Kelajakdagi tadqiqotlarda O'zbek jamiyatiga xos madaniy omillarni chuqurroq o'rganish va mahalliy kontekstga moslashtirilgan yordam dasturlari ishlab chiqish tavsiya etiladi. Shuningdek, uzoq muddatli kuzatuv tadqiqotlari orqali moslashuv jarayonining dinamikasini to'liqroq tushunish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. UNESCO. (2023). Global Education Monitoring Report: Family Structure and Educational Outcomes. Paris: UNESCO Publishing.
2. Kelly, J. B., & Emery, R. E. (2003). Children's adjustment following divorce: Risk and resilience perspectives. *Family Relations*, 52(4), 352-362.
3. Hetherington, E. M., & Kelly, J. (2018). For better or for worse: Divorce reconsidered. New York: Norton & Company.
4. Варга, А. Я. (2019). Системная семейная психотерапия. Москва: Речь.
5. Рахмонова, М. Н. (2020). Ўзбек оиласарида ажralиш муаммолари. Тошкент: Фан.
6. Amato, P. R., & Keith, B. (2017). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110(1), 26-46.
7. Covell, K., & Howe, R. B. (2019). Children, families and violence: Challenges for children's rights. London: Jessica Kingsley Publishers.
8. Wallerstein, J. S., Lewis, J. M., & Blakeslee, S. (2020). The unexpected legacy of divorce: Report of a 25-year study. New York: Hyperion.
9. Brown, S., & Portes, A. (2021). Family transitions and children's well-being: New perspectives on divorce impact. *Journal of Marriage and Family*, 83(2), 445-461.
10. Pedro-Carroll, J. L. (2005). Fostering resilience in the aftermath of divorce: The role of evidence-based programs for children. *Family Court Review*, 43(1), 52-64.

- 13.00.00** Pedagogika fanlari
- 13.00.01** Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'lilotlar tarixi
- 13.00.02** Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03** Maxsus pedagogika
- 13.00.04** Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05** Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06** Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07** Ta'limda menejment
- 13.00.08** Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09** Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00** Tarix fanlari
- 19.00.00** Psixologiya fanlari
- 01.00.00** Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00** Kimyo fanlari
- 03.00.00** Biologiya fanlari
- 09.00.00** Falsafa fanlari
- 10.00.00** Filologiya fanlari
- 11.00.00** Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.